STUDIA Z DZIEJÓW PAŃSTWA I PRAWA POLSKIEGO
XXV — 2022
STUDIES IN HISTORY OF POLISH STATE AND LAW

DOI: 10.48269/2450-6095-sdpipp-25-003 e-ISSN 2450-6095; ISSN 1733-0335

Katarzyna Witek-Mioduszewska
Mgr prawa, aplikant radcowski przy OIRP Kraków
https://orcid.org/0000-0003-0406-3108

Kontynuatorzy teorii Leona Petrażyckiego[1]

1. Wprowadzenie; 2. Historyczny podział działalności Leona Petrażyckiego oraz jego uczniów; 3. Uczniowie z okresu petersburskiego; 4. Uczniowie z okresu warszawskiego; 5. Podsumowanie.

1

Motywacja stanowi nieodłączny element życia każdego człowieka. Mamy z nią do czynienia praktycznie na każdej płaszczyźnie, poczynając od osobistych uwarunkowań, na kwestiach zawodowych kończąc. Powstały specjalne procesy rozwoju, które mają na celu zwiększyć motywację wśród ludzi, takie jak: coaching, mentoring czy counselling[2]. Większość osób poprzez pojęcie motywacji rozumie pewien wewnętrzny bodziec, który zachęca daną osobę do podjęcia określonego działania[3]. Leon Petrażycki (1867–1931), który uznawany jest za jednego z najwybitniejszych socjologów prawa, w swojej pracy naukowej poświęcił dużo czasu analizie zagadnień związanych z motywacją.

Na przełomie XIX i XX w., kiedy przypadał okres twórczości Petrażyckiego, problematyka związana z motywacją stanowiła stosunkowo nieodkryty obszar badań naukowych. Część wyników jego badań do dzisiaj jest niepodważalna i wykorzystywana w różnych dziedzinach (m.in. w psychologii, socjologii oraz prawie). Warto także nadmienić, iż w 2022 r. przypada 91 rocznica śmierci Leona Petrażyckiego, dlatego niniejszy artykuł ma po części charakter upamiętniający jego poglądy oraz naukowe osiągnięcia.

[1] Przygotowanie artykułu było finansowane przez Narodowe Centrum Nauki w ramach projektu „Motywacyjna podstawa prawa. Współczesna interpretacja teorii Leona Petrażyckiego" (grant nr: 2019/33/B/HS5/01521).

[2] A. Parkes, *Coaching, mentoring i inne tendencje we współczesnej praktyce doskonalenia zawodowego*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa" 2013, nr 1, s. 113–114.

[3] M. Armstrong, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, tłum. A. Unterschuetz et al., Oficyna Ekonomiczna – Dom Wydawniczy ABC, Kraków 2001, s. 109.

W związku z powyższym zasadnym jest przeanalizowanie kształtowania, na przestrzeni kolejnych lat, teorii motywacji Petrażyckiego przez jego uczniów. W niniejszej pracy przedstawione zostaną poglądy m.in. Jerzego Landego, Henryka Piętki, Andrzeja Kojdera, Mikołaja Timaszewa, Gieorgija Gurwicza i Michaiła Rejsnera.

2

Działalność naukową Leona Petrażyckiego podzielić można na dwa okresy: petersburski i warszawski. Praca naukowa w Petersburgu podjęta została przez uczonego zaraz po powrocie do Rosji ze studiów prawniczych. Petrażycki, oprócz studiów w Rosji, kształcił się m.in. w Berlinie, Heidelbergu czy też Paryżu. W wieku 31 lat otrzymał on na Uniwersytecie Petersburskim profesurę nadzwyczajną i objął Katedrę Encyklopedii i Historii Filozofii Prawa. Kariera naukowa oraz dydaktyczna Petrażyckiego zaczęła się szybko rozwijać, jego wykłady były bowiem popularne, co przyczyniło się do podjęcia przez niego działalności dodatkowej. Został on dwukrotnie wybrany dziekanem Wydziału Prawa (1905 i 1913), a dodatkowo członkiem rosyjskiego parlamentu (1906) oraz Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (1912)[4].

W ciągu około 20-letniego okresu petersburskiego Petrażycki opublikował sporo dzieł naukowych, m.in. książki: *Очерки философии права* (1900; *Zarys filozofii prawa*); *О мотивах человеческих поступков, в особенности об этических мотивах и их разновидностях* (1904; *O pobudkach postępowania i o istocie moralności i prawa*); *Введение в изучение права и нравственности: Эмоциональная психология* (1905; *Wstęp do nauki prawa i moralności. Podstawy psychologii emocjonalnej*); *Теория права и государства в связи с теорией нравственности* (1907; *Teoria prawa i państwa w związku z nauką o moralności*). Zostały one wydane w języku rosyjskim, aczkolwiek w następnych latach były tłumaczone na inne języki, takie jak: angielski, polski czy też niemiecki[5].

Petrażycki Rosję opuścił w 1917 r. z uwagi na dochodzących do władzy bolszewików. Podjął współpracę z polskimi towarzystwami i instytucjami, dlatego też na kontynuowanie swojej kariery naukowej wybrał Polskę – w 1919 r. na Uniwersytecie Warszawskim objął pierwszą w kraju Katedrę Socjologii, którą utworzył i kierował do końca swojego życia. Okres warszawski w zakresie udokumentowa-

[4] A. Kojder, *Idee społeczno-prawne Leona Petrażyckiego i ich współczesne kontynuacje*, s. 1–3, https://andrzejkojder.weebly.com/uploads/4/7/2/7/47279911/idee_spoleczno-prawne_lp.pdf [dostęp: 10.11.2021]; J. Woleński, *O teorii i filozofii prawa Leona Petrażyckiego*, „Studia Historiae Scientiarum" 2018, nr 17, s. 366–368, https://doi.org/10.4467/2543702XSHS.18.013.9333.

[5] A. Kojder, *Idee społeczno-prawne…*, *op. cit.*, s. 2.

nej działalności Petrażyckiego jest znacznie mniej intensywny, natomiast jego wykłady również w Warszawie gromadziły ogromną liczbę osób, w tym profesorów oraz polityków. W 1927 r. otrzymał doktorat honorowy nadany przez Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie[6].

Z uwagi na powyżej omówione okresy działalności naukowej Petrażyckiego zasadnym jest dokonanie podziału jego uczniów w oparciu o to właśnie kryterium. Wśród kontynuatorów nauk uczonego wyróżnić można uczniów bezpośrednich oraz ich studentów i następców.

Do bliskich uczniów Petrażyckiego zaliczyć należy postaci takie jak:
- z okresu petersburskiego: Gieorgij Gurwicz, Pitirim Sorokin, Mikołaj Timaszew, Michaił Rejsner oraz Jerzy Lande,
- z okresu warszawskiego – głównie Henryk Piętka oraz Jerzy Licki (do 1939 r. znany jako Jerzy Finkelkraut).

Wśród współczesnych kontynuatorów myśli Petrażyckiego w Polsce prym wiodą uczniowie Jerzego Landego, który po II wojnie światowej, po powrocie do pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, znacznie poszerzył grono osób odwołujących się do teorii jego mentora. Do uczniów Landego zaliczyć można m.in.: Marię Borucką-Arctową, Andrzeja Delorme, Jana Góreckiego, Wiesława Langa, Józefa Nowackiego, Kazimierza Opałka, Adama Podgóreckiego, Jerzego Wróblewskiego, Jana Woleńskiego[7].

Ponadto należy zwrócić uwagę na postać Andrzeja Kojdera, który był bliskim uczniem oraz wieloletnim współpracownikiem Lickiego, a później Podgóreckiego, którzy przekazali mu założenia teorii Petrażyckiego, co znajduje odzwierciedlenie w jego pracach. Postacią uczonego zajął się również Krzysztof Motyka w swojej rozprawie doktorskiej *Wpływ Leona Petrażyckiego na polską teorię i socjologię prawa* (1991), dogłębnie omawiając te zagadnienia.

W aspekcie międzynarodowym jako zachodnich uczniów i kontynuatorów spuścizny naukowej Petrażyckiego wskazuje się w szczególności postaci takie jak: wspomniani już Pitirim Sorokin, Mikołaj Timaszew i Adam Podgórecki, a także Alexander Meyendorff, Hugh W. Babb, Max Laserson[8]. Propagowane idee Petrażyckiego przełożyły się na stworzenie podstaw dla nurtu amerykańskiego realizmu prawnego[9].

---

[6] J. Woleński, *op. cit.*, s. 367–369.

[7] J. Markowski, *Leon Petrażycki – „ordynarnyj" profesor*, „Miscellanea Historico-Iuridica" 2018, t. XVII, z. 1, s. 134–137, https://doi.org/10.15290/mhi.2018.17.01.08; J. Woleński, *op. cit.*, s. 370.

[8] A. Kojder, *Idee społeczno-prawne…*, *op. cit.*, s. 22–28.

[9] J. Markowski, *op. cit.*, s. 123, 136.

Warto nadmienić, iż na teorii Petrażyckiego bazowali nie tylko uczeni zajmujący się socjologią czy też prawem; elementy jego koncepcji zostały wcielone do analiz psychologicznych i wpłynęły na powstanie psychologicznej teorii rozwoju moralnego głoszonej przez Jeana Piageta oraz Lawrence'a Kohlberga[10].

W dalszej części artykułu zostaną omówione teorie oraz idee propagowane przez kontynuatorów Petrażyckiego.

3

Do okresu petersburskiego działalności naukowej Petrażyckiego zalicza się przede wszystkim jego uczniów oraz studentów.

Pitirim Sorokin trafł do Petersburga w 1907 r., a w 1909 r. rozpoczął studia – początkowo w Instytucie Psychoneurologicznym, następnie zaś na Uniwersytecie Petersburskim, gdzie uczęszczał na wykłady Leona Petrażyckiego. Oprócz udziału w wykładach Sorokin był aktywnym członkiem studenckiego koła naukowego, którego opiekunem naukowym i prowadzącym był Petrażycki[11]. Stąd też miał on bezpośredni dostęp do idei Petrażyckiego, które wywarły znaczący wpływ na poglądy młodego studenta. Niewątpliwie przejął on od swojego mentora sporo koncepcji, m.in. poprzez korzystanie z jego metodologii oraz odwoływanie się do „szeregu praw empirycznych" przez niego odkrytych[12].

Twórczość Sorokina związana jest głównie z zagadnieniami socjologicznymi. Zajmował się on m.in.: różnego rodzaju teoriami, zmianami społecznymi, ruchliwością oraz stratyfikacją społeczną, ekonomiczną, zawodową czy też polityczną, a także altruistyczną miłością[13].

Z uwagi na charakter przedmiotowy artykułu zasadnym jest zbadanie wpływu petrażycjanizmu na twórczość Sorokina oraz innych uczniów bądź kontynuatorów Petrażyckiego w kontekście dotyczącym zagadnień związanych z motywacją oraz emocjami. Petrażycki w swoich teoriach, po dokonaniu przełomowej klasyfikacji zjawisk psychicznych (czucia, uczucia, emocje oraz przeżycia woli), uznał

---

[10] P.G. Zimbardo, R.J. Gerrig, *Psychologia i życie*, red. wyd. pol. M. Materska, tłum. E. Czerniawska, M. Guzowska-Dąbrowska, A. Jaworska-Surma, J. Radzicki, wyd. 4, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2021, s. 173–179, 207–210, 394–398.

[11] *Сорокин Питирим Александрович*, https://biblioclub.ru/index.php?page=author_red&id=1276 [dostęp: 10.11.2021].

[12] A. Mereżko, *Teoria Leona Petrażyckiego w kontekście rosyjskiej filozofii prawa (uczniowie i kontynuatorzy)*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny" 2009, nr 6, s. 5–7.

[13] D. Leonarska, K. Wielecki, *Pitirim Sorokin i jego absencja w polskiej socjologii*, „Roczniki Historii Socjologii" 2013, t. III, s. 50–51, https://docplayer.pl/51003175-Pitirim-sorokin-i-jego-absencja-w-polskiej-socjologii.html [dostęp: 12.12.2022].

bowiem, że emocje stanowią najważniejszy element ludzkiej psychiki[14], a ich główna rola objawia się w kształtowaniu podstawowych motywów postępowania każdego człowieka[15]. Petrażycki zaproponował dwie podstawowe klasy emocji: emocje specjalne, których główny cel stanowi wywoływanie pewnych akcji, oraz emocje abstrakcyjne, nieposiadające określonych akcji[16]. Należy więc wskazać na fakt, iż rozmaite emocje stanowią podstawę przeróżnych typów motywacji, tj. motywacji: zasadniczej, uczuciowo-emocjonalnej lub też intelektualno-emocjonalnej[17]. Motywacja intelektualno-emocjonalna posiada z kolei odmiany takie jak:

- motywacja podstawowa (wyobrażenie celu),
- motywacja celowościowa (wyobrażenie wyników),
- motywacja przedmiotowa (wyobrażenie konkretnego przedmiotu),
- motywacja akcyjna (wyobrażenie akcji, które wywołuje emocje)[18].

Sorokin stawiał następującą tezę: „socjolog – jego zdaniem – oprócz badań empirycznych i racjonalizmu, powinien także powoływać się na emocje i intuicje w swoich pracach"[19]. Takie podejście jest zauważalne w większości jego dzieł. Dlatego też konieczne jest nadmienienie, iż prezentowane przez Sorokina podejście niewątpliwie uwzględnia czynnik emocji. Ponadto, idąc za Petrażyckim, podkreślał on, iż emocje bezsprzecznie mają charakter ponadracjonalny. Według niego ich obecność jest konieczna, aby dokonywać pełnych badań socjologicznych. Tego rodzaju stanowisko zaprezentowane przez ucznia Petrażyckiego stanowi niewątpliwie pokłosie petrażycjańskiej teorii motywacji.

Następne zauważalne odwołanie do zagadnień związanych z motywacją oraz innych teorii psychologicznych propagowanych przez Petrażyckiego uzewnętrznione zostało m.in. w dziele Sorokina *Преступление и кара, подвиг и награда. Социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали* [Przestępstwo i kara, czyny bohaterskie i nagroda. Socjologiczna etiuda o podstawowych formach społecznego zachowania i moralności]. W książce tej,

---

[14] S. Tochowicz, *Psychologiczna teoria prawa Leona Petrażyckiego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Psychologiczne" 1990, z. 7, s. 87–96.

[15] J. Woleński, *Leon Petrażycki o prawie i moralności*, „Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności" 2017, R. 2016/2017, s. 171–182.

[16] J. Stanek, *Rosyjski realizm prawny. Psychologiczno-socjologiczna szkoła prawa*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017, s. 78.

[17] *Ibidem*, s. 91–94.

[18] L. Petrażycki, *O nauce, prawie i moralności: pisma wybrane*, wyboru dokonali J. Licki, A. Kojder, oprac. A. Kojder, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985, s. 253–291.

[19] D. Leonarska, K. Wielecki, *op. cit.*, s. 51.

bazując na ideach oraz metodologii Petrażyckiego, jego uczeń poruszył problematykę motywacyjnej roli prawa, a w szczególności kar[20].

Kolejnym uczniem Petrażyckiego był Mikołaj Timaszew. Studiował on prawo na Uniwersytecie Petersburskim, gdzie miał możliwość obcowania z wybitnym uczonym. Po ukończeniu studiów prowadził wykłady na swojej Alma Mater. W 1916 r. rozpoczął pracę jako docent w Instytucie Politechnicznym w Piotrogrodzie, gdzie później został dziekanem Wydziału Ekonomii. W krótkim okresie po rewolucji bolszewickiej (1921) wyemigrował z Rosji do Finlandii, następnie mieszkał w Niemczech; w Pradze pracował jako profesor na uniwersytecie, a w 1928 r. przyjechał do Paryża, gdzie wykładał na Sorbonie. W latach 30. XX w. osiadł na stałe w Stanach Zjednoczonych, gdzie kontynuował pracę dydaktyczną poprzez wykładanie na rozmaitych amerykańskich uniwersytetach, takich jak Harvard czy Uniwersytet Kalifornijski, oraz naukową, głównie poprzez badania i publikacje naukowe[21].

Timaszew, tak samo jak Sorokin, swoje zainteresowania badawcze oraz naukowe skupił przede wszystkim na naukach socjologicznych. W jego opracowaniach mocno zauważalny i zaakcentowany jest wpływ teorii psychologicznych Petrażyckiego. Koncentrował się on na psychologii grup społecznych zamiast na konkretnej jednostce[22]. Wskazywał m.in. na problemy socjologiczne społeczeństwa rosyjskiego podczas reżimu stalinowskiego[23]. Temu uczonemu przypisuje się, jako jednemu z pierwszych Rosjan zajmujących się nauką prawa, rozpowszechnianie koncepcji społecznego uwarunkowania prawa oraz jego roli w społeczeństwie[24]. Omawiając zagadnienie emocji, które stanowią bazę teorii motywacji Petrażyckiego, Timaszew korelował emocje specjalne z odruchami warunkowymi. Twierdził on: „w kategoriach psychologii współczesnej przeżycia specjalne typu dwustronnego odpowiadają z grubsza odruchom warunkowym, w których element bierny (bodziec) wywołuje element czynny (reakcję), zgodnie z określonymi prawami uczenia się"[25]. Takie przedstawienie roli emocji jak najbardziej stanowi kontynuacje teorii motywacji, bowiem emocje w tym przypadku stanowią motywację do dokonania pewnego czynnego działania.

[20] A. Mereżko, *op. cit*., s. 6.

[21] *Тимашев Николай Сергеевич, академик*, https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1578114 [dostęp: 10.11.2021].

[22] A. Mereżko, *op. cit.*, s. 11–13.

[23] M. Kornat, *Marksizm a totalitaryzm. Wokół stanowiska Andrzeja Walickiego*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria" 2011, R. 20, nr 1, s. 47–61.

[24] A. Mereżko, *op. cit.*, s. 12–13.

[25] M. Timaszew, wstęp do L. Petrażycki, *Law and Morality,* Cambridge, Massachusetts 1955, s. xxvi, cyt. za J. Stanek, *op. cit.*, s. 79.

Timaszew, oprócz współpracy z Petrażyckim, w późniejszym okresie kooperował także z Sorokinem, który również w okresie porewolucyjnym emigrował do Stanów Zjednoczonych[26].

W następnej kolejności jako studenta Petrażyckiego wskazać należy Gieorgija Gurwicza. Jego życiorys odnośnie początkowego etapu nauki jest zbliżony do procesu kształcenia Petrażyckiego. Początkowo odbył on studia prawnicze na Uniwersytecie w Tartu, a następnie na Uniwersytecie w Heidelbergu. Po powrocie z niemieckiej uczelni ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Petersburskim, które realizował pod kierownictwem Petrażyckiego. Podczas studiów poznał innych uczniów swojego mentora, tj. Sorokina, Timaszewa, a także Sergiusza Hessena, z którymi nawiązał koleżeńskie stosunki[27]. Podejście Gurwicza do twórczości naukowej bardzo dobrze obrazuje opis prof. Aleksandra Mereżki, który stawia następującą tezę: „W ramach swej filozofii społecznej Gurwicz próbował połączyć różne metodologie (idealizm subiektywny Fichtego, fenomenologię Husserla, materializm historyczny Marksa, witalizm Bergsona, realizm Franka, Losskiego i Hartmana, oraz psychologizm swego nauczyciela Petrażyckiego) w jednej syntezie"[28]. Gurwicz pomimo widocznych wpływów Petrażyckiego dokonuje krytyki części jego idei oraz spostrzeżeń. W zakresie emocji zauważa jednak pewne prawidłowości, które charakteryzują teorie wybitnego uczonego oraz powiela je w ślad za swoim mentorem. Według Gurwicza:

- teoria emocji Petrażyckiego zalicza się do psychologii deskryptywnej oraz wyjaśniającej;
- emocje mają integralny charakter, który przejawia się w nierozerwalności ich strony aktywnej oraz biernej, a dodatkowo należy zauważyć ich przewagę wobec innych elementów psychiki człowieka[29].

Najwięcej poglądów, analiz oraz obserwacji dotyczących petrażycjańskiej teorii motywacji prezentowali: Michaił Rejsner oraz Jerzy Lande.

Michaił Rejsner spośród zwolenników Petrażyckiego z okresu petersburskiego był najbardziej nastawiony na kontynuację jego psychologicznej szkoły prawa. Uważany jest on przez wielu akademików za szczególnie oryginalnego ucznia i kontynuatora wybitnego teoretyka prawa. Podobnie jak w przypadku Gurwicza, również w życiorysie Rejsnera można zauważyć podobieństwo do

[26] A. Mereżko, *op. cit.*, s. 13.

[27] Г.Д. Гурвич, *Философия и социология права. Избранные сочинения*, перевод с французского М.В. Антонова, перевод с английского М.В. Антонова, Л.В. Ворониной, 2004, s. 10–11, https://www.hse.ru/data/2013/05/09/1268650946/гурвич%20собр.соч..pdf [dostęp: 10.11.2021].

[28] A. Mereżko, *op. cit.*, s. 13.

[29] *Ibidem*, s. 13–15.

opisu życia Petrażyckiego – po ukończeniu prawa na Uniwersytecie Warszawskim Rajnser pracował przez dwa lata w Heidelbergu. Następnie w 1907 r. wrócił do swojej ojczyzny, gdzie kontynuował karierę naukową na Uniwersytecie Petersburskim. Rejsner jako jedyny spośród przytoczonych rosyjskich uczonych nie emigrował po rewolucji bolszewickiej i również po jej zakończeniu nie przestał pracować naukowo w Piotrogrodzie. W 1917 r. dodatkowo pracował w Ludowym Komisariacie Oświaty Rosyjskiej FSRR, pomagając tworzyć nowe państwo, m.in. poprzez opracowywanie pierwszej konstytucji w Rosji bolszewickiej. Następnie w latach 1925–1928 pracował na Uniwersytecie Moskiewskim, już na stanowisku profesora[30]. Zasadnym jest zatem odnotowanie, iż Rejsner pozostając w ówczesnej Rosji, dostosowywał się do jej realiów ustrojowych.

Rejsner w swoich pracach bardzo często, oprócz analizy dzieł Petrażyckiego, przywoływał postać Zygmunta Freuda i jego koncepcje. Do tego drugiego uczonego nawiązywał przede wszystkim przy rozważaniach na temat psychologii, która go fascynowała, a w szczególności psychiki ludzkiej i związanych z nią tematów[31]. Oprócz analizy poglądów Freuda zajmował się kontynuacją psychologicznej teorii prawa Petrażyckiego, którą poddał krytyce oraz modyfikacji. Przede wszystkim wskazał, iż największa istota tejże teorii nie dotyczy głównie samej jej treści, natomiast jej walor przejawia się w wykorzystaniu jej do „nowej teorii prawa, którą należy zbudować na psychologicznej podstawie"[32]. Następnie wyraził dezaprobatę wobec zaproponowanego przez Petrażyckiego podziału motywacji, tj. na motywację podstawową, celowościową, przedmiotową oraz akcyjną, które zostały po krótce scharakteryzowane we wcześniejszej części niniejszego artykułu. Krytyka ta polegała w głównej mierze na zarzuceniu braku wnikliwości, dokładności i uporządkowania poczynionym przez Petrażyckiego rozważaniom. Rejsner dokonał modyfikacji w zakresie tego, co składa się na poszczególne motywacje poprzez:

- połączenie motywacji podstawowej, celowościowej oraz akcyjnej w jedną kategorię, jaką stanowi motywacja oparta na ocenie – jest to forma najbardziej zaawansowana wśród wyróżnianych przez niego rodzajów motywacji; Rejsner przyporządkował do niej takie motywy „które zostały oparte na «,jasno uświadomionych wyobrażeniach» obiektywnych lub subiektywnych czynników, moralnej oceny oraz praktycznej celowości"[33];

---

[30] *Рейснер Михаил Андреевич (1868–1928)*, Биографика СПбГУ, https://bioslovhist.spbu.ru/person/761-reysner-mikhail-andreyevich.html [dostęp: 10.11.2021].

[31] J. Stanek, *op. cit.*, s. 83–90.

[32] M. Rejsner, *Tieorija L.I. Petrażyckogo…*, s. 68, cyt. za: *ibidem*, s. 84.

[33] J. Stanek, *op. cit.*, s. 93.

- wprowadzenie motywacji symbolicznej, którą charakteryzuje przede wszystkim nieświadoma ocena pobudek takich jak np. symbol lub znak;
- zmodyfikowanie motywacji przedmiotowej – Rejsner zakwalifikował do tej kategorii zarówno wyobrażenie działania, jak i konkretnych okoliczności[34].

Ostatnim uczniem zaliczanym do okresu petersburskiego działalności naukowej Petrażyckiego jest Jerzy Lande. O ile za granicą jako uczniowie Petrażyckiego znani są w większości rosyjscy twórcy, o tyle w Polsce za jedną z głównych osób, które rozpowszechniły jego idee, uważa się właśnie Landego. Lande, jak większość z powyżej omawianych uczniów, spotkał się z Petrażyckim – który zauważył jego predyspozycje do pracy naukowej – oraz jego poglądami na Uniwersytecie Petersburskim, gdzie odbywał studia prawnicze, które ukończył w 1910 r.[35]

Po ukończeniu studiów uniwersyteckich Lande wrócił do kraju, zamieszkał w Warszawie i przez kilka lat zajmował się adwokaturą. Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości aktywnie uczestniczył w odbudowie nowego państwa m.in. poprzez pracę w Ministerstwie Sprawiedliwości. Równocześnie, oprócz posady w dziale administracji państwowej, brał udział w pracach Towarzystwa Prawniczego, Towarzystwa Psychologicznego i Instytutu Filozoficznego. W 1921 r. objął Katedrę Teorii i Filozofii Prawa na Uniwersytecie Wileńskim. W 1925 r. uzyskał habilitację na Uniwersytecie Jagiellońskim, po czym w 1929 r. na stałe osiedlił się w Krakowie, podejmując pracę również na stanowisku kierownika Katedry Teorii i Filozofii Prawa (TiFP). Na początku II wojny światowej podczas Sonderaktion Krakau razem z innymi akademikami został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen, a po powrocie z obozu nauczał na tajnych kompletach. Po zakończeniu wojny wrócił do pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie prowadził znane seminaria, wykształcił doktorantów i przeprowadzał procedury habilitacyjne[36].

Jerzego Landego bez wątpienia można nazwać kontynuatorem myśli Petrażyckiego. Na początku swojej kariery naukowej oceniał on krytycznie psychologię emocjonalną oraz samą teorię prawa Petrażyckiego. Dlatego też z pewną rezerwą odnosił się do koncepcji emocji, które są skorelowane z motywami postępowania. Pierwotnie nie posługiwał się on pojęciem emocji, poprzez zastępowanie go określeniem „pewien specyficzny pierwiastek popędowy, działający jako impuls dodat-

---

[34] *Ibidem*, s. 93–95.

[35] K. Opałek, *Kierunek psychologiczny w teorii prawa. Jerzy Lande (1886–1954)*, [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1964, s. 118 (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze, z. 18).

[36] *Ibidem*, s. 119.

ni albo ujemny w stosunku do wyobrażanego czynu"[37]. Dopiero później zaczął on używać tego pojęcia, aczkolwiek nadal podchodził do niego nieufnie, posiadając sporo wątpliwości co do szczegółowości podziału emocji oraz pewnego ich rodzaju wyróżnianego przez Petrażyckiego. Świadczyć o tym może cytat z książki Landego *Studia filozofii prawa*, stanowiącej zbiór jego prac:

> W psychologii Petrażyckiego […] powątpiewanie budzić może […] wprowadzenie znacznej ilości rozmaitych emocji «specyficznych». Niewątpliwie psychologia ta domaga się dyskusji, dyskusji poważnej i fachowej – niczego innego pragnąć nie mogą nawet najgorętsi zwolennicy Petrażyckiego[38].

Wykazując sceptycyzm i krytykę co do niektórych elementów teorii, Lande twierdził, iż ma do niej sporo pytań oraz wątpliwości, a równocześnie stawiał tezę, iż „żadna inna teoria psychologiczna nie daje tak łatwego i jasnego zrozumienia tych tworów złożonych, które Petrażycki nazywa «pobudkami postępowania»"[39]. Lande wielokrotnie podkreślał przełomowy charakter psychologii emocjonalnej, wskazując na to, iż jest to jedna z nielicznych teorii psychologicznych, która jest spójna logicznie oraz oparta na innowacyjnych podstawach. Ponadto wspominał on, iż osiągnięcia psychologii petrażycjańskiej zauważalne są najbardziej w nauce o pobudkach postępowania, którą określał jako „[…] naukę o przeżyciach wartościujących lub o przeżyciach oceny […]"[40]. Dodatkowo teorii tej przypisywał fundamentalne znaczenie w literaturze związanej z psychologią, bowiem stanowi ona „jedyny system psychologii, całkowicie oryginalny, stworzony przez Polaka"[41]. Dlatego też stopniowo zmianie ulegało jego podejście do emocji, zaczynał on używać tego pojęcia i doceniać jego znaczenie dla pobudek postępowania, a krytycznie odnosił się tylko do „emocji specyficznych".

Po docenieniu psychologii emocjonalnej Lande niewątpliwie zauważył wpływ emocji etycznych na definicję prawa. To zagadnienie analizował w kontekście podziału emocji etycznych na emocje prawne, mające charakter dwustronny (imperatywno-atrybutywny), oraz emocje moralne, które są jednostronne (imperatywne), i norm prawnych, które również mają charakter dwustronny poprzez relację obowiązek – uprawnienie. Wskazywał, iż to Petrażycki jako pierwszy skorelował

---

[37] J. Lande, *Studia z filozofii prawa*, oprac. K. Opałek, wstęp J. Wróblewski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1959, s. 123.

[38] *Ibidem*, s. 17–18.

[39] *Ibidem*, s. 17.

[40] *Ibidem*, s. 589.

[41] *Ibidem*, s. 587.

ze sobą te zagadnienia i oparł na tej relacji definicję prawa, określając jego czyn jako genialny[42].

Lande przekazując informację o Petrażyckim i jego poglądach oraz je kontynuując, miał znaczący wpływ na ukształtowanie powojennych losów teorii prawa oraz psychologii emocjonalnej. Jego uczniowie obecnie kultywują oraz rozwijają przedmiotowe teorie dostosowując je do realiów współczesnej nauki.

4

Działalność Petrażyckiego podczas mieszkania i pracy w Warszawie była mniej intensywna niż w okresie petersburskim, jednak i tam zgromadził on grono uczniów.

Henryk Piętka w 1918 r. rozpoczął studia prawnicze na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. W 1924 r. po ich ukończeniu został na swojej Alma Mater na stanowisku asystenta w Katedrze Encyklopedii i Filozofii Prawa. Podczas studiów spotkał Leona Petrażyckiego, który został jego mentorem. Piętka do końca swojej działalności naukowej związany był z Uniwersytetem Warszawskim, a w okresie po II wojnie światowej wykładał na innych znanych warszawskich uczelniach[43].

Do książek wydanych przez Piętkę należy zaliczyć dzieła takie jak: *Wstęp do nauki prawa*, *Teoria prawa* oraz *Przedmiot i metoda socjologji prawa*. W swoich publikacjach dość często powoływał się on na poglądy oraz przemyślenia Petrażyckiego. Większość jego prac porusza problematykę związaną z zagadnieniami socjologicznymi (m.in. dotyczącymi rodziny, szczepów, narodów, państw) oraz teorią prawa. Należałoby wskazać, iż dzięki Piętce w latach 30. ubiegłego wieku został wprowadzony nowy przedmiot na studiach akademickich – socjologia prawa[44].

Piętka, oprócz swojej twórczości opartej głównie na naukach socjologicznych, poruszał także, aczkolwiek w mniejszym stopniu, problematykę zagadnień stanowiących przedmiot niniejszego artykułu. Przedmiotowa tematyka pojawia się w jego dziełach m.in. podczas omawiania zjawisk fizycznych oraz biologicznych,

---

[42] *Ibidem*, s. 40.

[43] I. Gass, *Materiały Henryka Piętki (1900–1959)*, https://archiwum.pan.pl/images/zasob/Inwentarze/8_Henryk_Pitka.pdf [dostęp: 14.12.2022].

[44] K. Motyka, *Socjologia prawa. Od Petrażyckiego do Podgóreckiego*, [w:] *100 lat socjologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II: idee, teorie, badania*, red. J. Szymczak, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin [cop. 2018], s. 251–273 (Źródła i Monografi e / Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, nr 467).

które są skorelowane z prawidłowością socjologiczną, będącą przedmiotem jego podstawowych badań. Piętka podkreślał zawiłą strukturę zjawisk biologicznych, „które obejmują oprócz czynników materialnych także i świadomość osobników, co zwiększa niepomiernie ilość tworzących te zjawiska elementów”[45]. Jako źródło tej skomplikowanej struktury wskazywał, podążając za ideami Petrażyckiego zaprezentowanymi w książce *Wstęp do nauki prawa i moralności*, zawartość przeżyć psychicznych, w szczególności emocjonalnych. Oprócz emocji Piętka podnosił, iż w aspekcie socjologicznym i postępowania osobników ludzkich, zaraz po emocjach ważną rolę odgrywają również, wraz z rozwojem społeczeństwa oraz zwiększeniem świadomości kulturalnej społeczeństwa, przeżycia woli. Ponadto podczas rozważań dotyczących norm prawnych oraz ich wychowawczego działania podkreślał znaczenie psychiki ludzkiej i jej rolę w kształtowaniu działań motywacyjnych[46].

Charakteryzując okres warszawski Petrażyckiego nie sposób nie wspomnieć o Jerzym Lickim. Studiował on na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie ukończył studia prawnicze, a później, w latach 1925–1931, był pracownikiem – zajmował stanowisko asystenta w Katedrze Socjologii Wydziału Prawa, którą kierował Petrażycki. Licki był współzałożycielem oraz, do momentu wybuchu II wojny światowej, prezesem Towarzystwa imienia Leona Petrażyckiego w Warszawie, które powstało po śmierci uczonego. Ponadto zainicjował działalność Koła Socjologicznego Studentów Uniwersytetu Warszawskiego imienia Petrażyckiego, które również działało do wybuchu wojny. Po II wojnie światowej był wykładowcą na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, następnie został mianowany kierownikiem Katedry Prawa Pracy na Wydziale Prawa UW. Oprócz działalności dydaktycznej cały czas rozwijał swoją aktywność naukową, m.in. w Polskim Towarzystwie Socjologicznym, gdzie pełnił funkcję przewodniczącego Sekcji Socjologii Prawa propagując idee petrażycjanizmu. Licki pracował nad książką o życiu i twórczości uczonego, nie zdążył natomiast jej wydać[47]. Niewątpliwie popierał oraz kontynuował poglądy Petrażyckiego, zarówno te dotyczące materii socjologicznej, jak i psychologicznej. Jak podkreśla Krzysztof Motyka, zagadnieniami dotyczącymi koncepcji emocji Petrażyckiego po II wojnie światowej zajmowali się Lande i Licki, a w późniejszym okresie Andrzej Kojder, który dokonał subsumpcji emocji w kontekście nauki współczesnej[48].

---

[45] H. Piętka, *Przedmiot i metoda socjologji prawa*, [s.n.], Warszawa 1933, s. 11.

[46] *Idem*, *Teoria prawa. Cz. 2*, Bratnia Pomoc Stud. Uniw. Warsz., Warszawa 1946, s. 114.

[47] A. Kojder, *Jerzy Licki (12 X 1901 – 31 III 1982 r.)*, „Przegląd Socjologiczny” 1985, nr 35, s. 233–236.

[48] K. Motyka, *op. cit.,* s. 251–273.

Omawiając wspomnianą koncepcję emocji Petrażyckiego kontynuowaną przez Andrzeja Kojdera, nie sposób pominąć korelacji Kojdera z Jerzym Lickim oraz Adamem Podgóreckim, bowiem współpracował on z jednym i drugim uczonym.

Adam Podgórecki w okresie powojennym studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie uczestniczył w seminarium Landego, podczas którego spotkał się z ideami petrażycjanizmu. Po obronie pracy doktorskiej na UJ i praktyce jako radca prawny, rozpoczął karierę na Uniwersytecie Warszawskim. Podgórecki kontynuował swoją działalność naukową na UW do końca lat 70. XX wieku, później wyjechał z kraju i wykładał na uniwersytetach w Stanach Zjednoczonych oraz Kanadzie. Podgórecki, oprócz rosyjskich uczonych, przyczynił się na Zachodzie do rozpowszechniania dorobku socjologicznego Petrażyckiego[49]. Zajmował się przede wszystkim socjologią, naukami społecznymi oraz teorią i nauką prawa. Określony został jako „najściślejsze ogniwo łączące ustaloną przez Petrażyckiego tradycję ze współczesną polską socjologią prawa"[50]. Podgórecki wykształcił, podobnie jak Lande, grono swoich uczniów, do których zaliczyć można postaci takie jak: Jacek Kurczewski, Jerzy Kwaśniewski, Kazimierz Frieske czy też Andrzej Kojder.

Wśród wyżej przytoczonych następców Podgóreckiego prym, z uwagi na przedmiotowe rozważania, wiedzie Kojder i jego wpływ na rozpowszechnienie oraz systematyzację petrażycjańskiej koncepcji emocji oraz motywacji. Kojder, idąc w ślady swojego nauczyciela, uzyskał habilitację z socjologii na podstawie rozprawy *Godność i siła prawa* na Wydziale Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie został profesorem nadzwyczajnym. Następnie pełnił funkcję kierownika Katedry Socjologii Prawa na Wydziale Prawa i Administracji UW. Dodatkowo do jego działalności naukowej należy zaliczyć aktywność w Polskim Towarzystwie Socjologicznym oraz Polskiej Akademii Nauk. W swoim dorobku naukowym sporo miejsca poświęcił twórczości Petrażyckiego. Razem z Lickim dokonał publikacji wybranych tekstów Petrażyckiego w książce *O nauce, prawie i moralności. Pisma wybrane*[51]. Kojder podjął się analizy dotyczącej aktualności koncepcji Petrażyckiego – zarówno socjologicznych, jak i psychologicznych, biorąc pod uwagę nieustanny rozwój naukowy. W zakresie związanym z emocjami i motywacją przedstawiał następujące wnioski:

---

[49] J. Kurczewski, *Adam Podgórecki 16 XII 1925 - 18 VIII 1998*, „Studia Socjologiczne" 1998, nr 3, s. 13–15, https://www.studiasocjologiczne.pl/img_upl/studia_socjologiczne_1998_nr3_s.13_17.pdf [dostęp: 14.12.2022].

[50] K.A. Ziegert, *Adam Podgórecki's Sociology of Law*, s. 154., cyt. za: K. Motyka, *op. cit.*, s. 259.

[51] Andrzej Kojder, https://andrzejkojder.weebly.com [dostęp: 18.01.2021].

- w stosunku do samego pojęcia emocji:

  […] racje, które skłoniły Petrażyckiego do wyróżnienia emocji jako specyficznych, rodzajowo jednorodnych przeżyć psychicznych, znalazły pełne potwierdzenie we współczesnej nauce. Nikt obecnie nie kwestionuje poglądu, że termin „emocja" („zjawisko emocjonalne", „stan emocjonalny", „proces emocjonalny" itp.) detonuje realnie istniejącą klasę przedmiotową[52];

  wcześniej emocje stanowiły pojęcie nieostre, które było łączone z nastrojami, uczuciami i innymi doznaniami, dlatego też za znaczne osiągnięcie naukowe Petrażyckiego uważa się upowszechnienie tego pojęcia i przedstawienie jednolitej definicji oraz to, iż współczesna nauka akceptuje ten koncept;
- nastąpiło uznanie oraz potwierdzenie naukowe cech przypisanych emocjom, tj. ich charakteru pasywno-aktywnego;
- odnośnie korelacji emocji a motywacji Kojder stawiał następującą tezę:

  […] pogląd głoszący, że emocje są podstawą każdej akcji (zachowania się, czynności organicznej), jest zgodny z aktualnie akceptowalnym stanowiskiem, podkreślającym aktywizującą rolę emocji[53];

  dodatkowo petrażycjańskie wyróżnienie procesu motywacyjnego jako formy szczególnej procesu emocjonalnego jest nadal aktualne;
- podział przez Petrażyckiego motywacji „czysto emocjonalnej" na apulsywną oraz respulsywną w późniejszych czasach został wykorzystany w kształtowaniu teorii zachowania, m.in. w pracach Kurta Lewina oraz w teorii afektywnego pobudzenia Davida McClellanda[54].

Dlatego też poddając analizie powyższe poglądy Kojdera, bez żadnych wątpliwości można nazwać go kontynuatorem nauk Petrażyckiego; dodatkowo wykonał on krok naprzód, badając ich aktualność we współczesnym świecie.

5

W niniejszym artykule przedstawione zostały sylwetki osób, które w subiektywnej ocenie autorki najbardziej przyczyniły się do szerzenia myśli petrażycjańskiej, przede wszystkim w aspekcie psychologicznym, jak również socjologicznym.

---

[52] A. Kojder, *Wstęp*, [w:] L. Petrażycki, *O pobudkach postępowania i o istocie moralności i prawa*, Warszawa 2002, s. XL–XLIV, cyt. za: *idem*, *Idee naukowe Leona Petrażyckiego, które przetrwały próbę czasu*, „Studia Iuridica" 2018, t. 74, s. 158–159, https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.2295.

[53] *Ibidem*, s. 159.

[54] *Idem*, *Idee społeczno-prawne…*, *op. cit.*, s. 29–30.

Powyżej omówieni akademicy popierali (każdy na swój sposób) koncepcję psychologii emocjonalnej Petrażyckiego i wykorzystywali ją (w mniejszym lub większym zakresie) w swojej pracy naukowej.

Relewantnym zagadnieniem dotyczącym kontynuatorów Petrażyckiego jest ich podział, który zapoczątkowany został przez okres petersburski oraz warszawski uczonego. Obecnie w Polsce funkcjonuje rozdzielenie szkoły petrażycjańskiej (zajmującej się przede wszystkim zagadnieniami socjologiczno-prawnymi) na warszawską i krakowską, które stworzyli uczniowie Jerzego Landego – w Krakowie Maria Borucka-Arctowa, a w Warszawie Adam Podgórecki. Dodatkowo jeden z uczniów Podgóreckiego, Jacek Kurczewski, również utworzył szkołę petrażycjańską, do której zaliczyć można naukowców takich jak m.in.: Małgorzata Fuszara, Aleksandra Herman, Aleksandra Niżyńska, Edyta Radzewicz[55].

Niezależnie od istnienia ośrodków akademickich część naukowców, w szczególności tych zajmujących się socjologią prawa, odwołuje się do konceptu Petrażyckiego, nawet nieświadomie, co podkreśla Zygmunt Cywiński w swojej pracy na temat tradycji petrażycjańskiej w polskiej socjologii prawa:

> Jakkolwiek nie można mówić o jednoznacznie petrażycjańskiej orientacji polskiej socjologii prawa, zwłaszcza zaś o orientacji świadomej, to wpływ jego koncepcji jest wyraźny nawet wtedy, gdy nie jest bezpośrednio przywoływany, a nawet uświadamiany[56].

Reasumując, myśli Petrażyckiego są w sporej części aktualne, dlatego też cały czas przyciągają one kolejnych naukowców, którzy analizują, badają oraz rozwijają jego koncepcje.

Bibliografia

Opracowania

Armstrong M., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, tłum. A. Unterschuetz et al., Oficyna Ekonomiczna – Dom Wydawniczy ABC, Kraków 2001.

Cywiński Z., *Tradycja petrażycjańska w polskiej socjologii prawa albo o tym, co zyskaliśmy, nie odwołując się do Ehrlicha*, „Studia Iuridica" 2018, t. 74, s. 99–133, https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.2293.

Kojder A., *Idee naukowe Leona Petrażyckiego, które przetrwały próbę czasu*, „Studia Iuridica" 2018, t. 74, s. 155–161, https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.2295.

[55] K. Motyka, *op. cit.,* s. 251–273.

[56] Z. Cywiński, *Tradycja petrażycjańska w polskie socjologii prawa albo o tym, co zyskaliśmy, nie odwołując się do Ehrlicha,* „Studia Iuridica" 2018, t. 74, s. 103–104, https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.2293.

Kojder A., *Jerzy Licki (12 X 1901 – 31 III 1982 r.)*, „Przegląd Socjologiczny" 1985, nr 35, s. 233–236.

Kojder A., *Non omnia moriantur. W osiemdziesiątą rocznicę* śmierci *Leona Petrażyckiego*, „Studia Socjologiczne" 2011, nr 2(201), s. 7–18.

Kornat M., *Marksizm a totalitaryzm. Wokół stanowiska Andrzeja Walickiego*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria" 2011, R. 20, nr 1, s. 47–61.

Lande J., *Studia z filozofii prawa*, oprac. K. Opałek, wstęp J. Wróblewski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1959.

Markowski J., *Leon Petrażycki – „ordynarnyj" profesor*, „Miscellanea Historico-Iuridica" 2018, t. XVII, z. 1, s. 121–141, https://doi.org/10.15290/mhi.2018.17.01.08.

Mereżko A., *Teoria Leona Petrażyckiego w kontekście rosyjskiej filozofii prawa (uczniowie i kontynuatorzy)*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny" 2009, nr 6, s. 5–19.

Motyka K., *Socjologia prawa. Od Petrażyckiego do Podgóreckiego*, [w]: *100 lat socjologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II: idee, teorie, badania*, red. J. Szymczak, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin [cop. 2018], s. 251–273 (Źródła i Monografie / Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, nr 467).

Opałek K., *Kierunek psychologiczny w teorii prawa. Jerzy Lande (1886–1954)*, [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1964, s. 117–126 (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze, z. 18).

Parkes A., *Coaching, mentoring i inne tendencje we współczesnej praktyce doskonalenia zawodowego*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa" 2013, nr 1, s. 113–126.

Petrażycki L., *O nauce, prawie i moralności: pisma wybrane*, wyboru dokonali J. Licki, A. Kojder, oprac. A. Kojder, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985.

Piętka H., *Przedmiot i metoda socjologji prawa*, [s.n.], Warszawa 1933.

Piętka H., *Teoria prawa. Cz. 2*, Bratnia Pomoc Stud. Uniw. Warsz., Warszawa 1946.

Stanek J., *Rosyjski realizm prawny. Psychologiczno-socjologiczna szkoła prawa*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017.

Tochowicz S., *Psychologiczna teoria prawa Leona Petrażyckiego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Psychologiczne" 1990, z. 7, s. 87–96.

Wincławski W., *Socjologia polska w okresie drugiej wojny światowej i okupacji. Kalendarium*, „Roczniki Historii Socjologii" 2016, t. VI, s. 145–154.

Woleński J., *Leon Petrażycki o prawie i moralności*, „Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności" 2017, R. 2016/2017, s. 171–182.

Woleński J., *O teorii i filozofii prawa Leona Petrażyckiego* „Studia Historiae Scientiarum" 2018, nr 17, s. 365–389, https://doi.org/10.4467/2543702XSHS.18.013.9333.

Zimbardo Ph.G., Gerrig R.J., *Psychologia i życie*, red. wyd. pol. M. Materska, tłum. E. Czerniawska, M. Guzowska-Dąbrowska, A. Jaworska-Surma, J. Radzicki, wyd. 4, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2021.

Źródła internetowe

Andrzej Kojder, https://andrzejkojder.weebly.com [dostęp: 18.01.2021].

Gass I., *Materiały Henryka Piętki (1900–1959)*, https://archiwum.pan.pl/images/zasob/Inwentarze/8_Henryk_Pitka.pdf [dostęp: 14.12.2022].

Kojder A., *Idee społeczno-prawne Leona Petrażyckiego i ich współczesne kontynuacje*, https://andrzejkojder.weebly.com/uploads/4/7/2/7/47279911/idee_spoleczno-prawne_lp.pdf [dostęp: 10.11.2021].

Kurczewski J., *Adam Podgórecki 16 XII 1925 - 18 VIII 1998*, „Studia Socjologiczne" 1998, nr 3, s. 13–17, https://www.studiasocjologiczne.pl/img_upl/studia_socjologiczne_1998_nr3_s.13_17.pdf [dsotęp: 14.12.2022].

Leonarska D., Wielecki K., *Pitirim Sorokin i jego absencja w polskiej socjologii*, „Roczniki Historii Socjologii" 2013, t. III, s. 47–60, https://docplayer.pl/51003175-Pitirim-sorokin-i-jego-absencja-w-polskiej-socjologii.html [dostęp: 12.12.2022].

Гурвич Г.Д., *Философия и социология права. Избранные сочинения*, перевод с французского М.В. Антонова, перевод с английского М.В. Антонова, Л.В. Ворониной, 2004, https://www.hse.ru/data/2013/05/09/1268650946/гурвич%20собр.соч...pdf [dostęp: 10.11.2021].

Рейснер Михаил Андреевич (1868–1928), Биографика СПбГУ, https://bioslovhist.spbu.ru/person/761-reysner-mikhail-andreyevich.html [dostęp: 10.11.2021].

Сорокин Питирим Александрович, https://biblioclub.ru/index.php?page=author_red&id=1276 [dostęp: 10.11.2021].

Тимашев Николай Сергеевич, академик, https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1578114 [dostęp: 10.11.2021].

Katarzyna Witek-Mioduszewska
Mgr prawa, aplikant radcowski przy OIRP Kraków
https://orcid.org/0000-0003-0406-3108

Kontynuatorzy teorii Leona Petrażyckiego

Motywacja do początku XIX wieku stanowiła nieodkryty obszar badań nauki. Idea wykorzystywania motywacji w psychologii, prawie czy w innych dziedzinach zrodziła się dopiero na przełomie XIX i XX wieku. Leon Petrażycki był jednym z pierwszych uczonych, który dokonał przełomowej klasyfikacji zjawisk psychicznych. Wyróżnił wśród nich emocje, czucia, uczucia oraz procesy woli. Badania, które zostały przeprowadzone w tamtych czasach, wskazywały na powiązanie pomiędzy emocjami a motywacją. Sporo późniejszych pracowników naukowych kontynuowało rozmaite założenia wynikające z teorii Petrażyckiego.

W literaturze wyróżnia się dwa okresy twórczości uczonego: petersburski oraz warszawski, dlatego też zasadne jest dokonanie podziału kontynuatorów Petrażyckiego w oparciu o te etapy jego działalności naukowej. W artykule krótko przedstawione zostały sylwetki wybranych przez autorkę badaczy, którzy inspirowali się ideami Petrażyckiego,

m.in.: Jerzego Landego, Henryka Piętki, Mikołaja Timaszewa, Gieorgija Gurwicza, Michaiła Rejsnera.

Ponadto dokonana została analiza ich twórczości w kontekście emocji oraz teorii motywacji zapoczątkowanej przez petersburskiego uczonego. Ukazane zostały również poglądy współczesnych zwolenników petrażycjanizmu.

Słowa kluczowe: Leon Petrażycki, teoria motywacji, uczniowie, emocje, psychologia, socjologia

Katarzyna Witek-Mioduszewska
Master of law,
trainee solicitor at Cracow Bar Association of Attorneys at Law
https://orcid.org/0000-0003-0406-3108

Continuators of Leon Petrażycki's theory

Motivation until the beginning of the 19th century was an undiscovered area of scientific research. The idea of using motivation in psychology, almost or in other fields, was born only at the turn of the 19th and 20th centuries. Leon Petrażycki was one of the first scientists to make a groundbreaking classification of psychic phenomena. He distinguished among them emotions, feelings, sensations and processes of the will. Research that was carried out at that time showed a connection between emotions and motivation. Many of the later researchers continued various assumptions resulting from Petrażycki's theory.

In literature, two periods of the scholar's work are distinguished: St. Petersburg and Warsaw. Therefore, it is justified to divide his followers on the basis of these stages of his scientific activity. The article presents short profiles of researchers selected by the author who were inspired by the ideas of Leon Petrażycki, including Jerzy Lande, Henryk Piętka, Mikołaj Timaszew, Georgij Gurwicz, and Mikhail Rejsner.

In addition, an analysis of their work was made in the context of emotions and the theory of motivation initiated by the St. Petersburg scientist. It also presents the views of contemporary Petrażycki supporters.

Key words: Leon Petrażycki, theory of motivation, students, emotions, psychology, sociology